

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ АБО ЗНИЩЕНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

SEPARATE ISSUES REGARDING THE RESTORATION OF LOST OR DESTROYED CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE OCCUPIED TERRITORIES DURING MARTIAL LAW: SOLUTIONS

Маленко В.В., студент I курсу магістратури

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Статтю присвячено питанню відновлення втрачених або знищених кримінальних проваджень на окупованих територіях та під час воєнного стану, як одній із важливих проблем науки кримінального процесу на період військового та після військового стану в Україні. Важливість дослідження полягає у розкритті структурних аспектів щодо встановлення кримінальних проваджень, які залишилися неушкодженими на окупованих територіях, тих кримінальних проваджень, які знищені повністю або пошкоджені частково.

Автор звертає увагу на актуальність проблематики, яка полягає в тому, що порушується принцип повного розслідування та судового розгляду з метою захисту осіб, суспільства або держави від кримінальних правопорушень, з метою охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження та недопустимістю порушення прав учасників у майбутньому, унеможливується притягнення осіб до відповідальності, через брак відповідних механізмів відновлення матеріалів кримінальних проваджень, залишених на тимчасово невідконтрольованих територіях.

Проведено ретроспективний аналіз розвитку кримінального провадження, вплив учасників кримінального провадження на хід досудового розслідування та судового розгляду. У роботі проаналізовано наукові точки зору провідних вітчизняних учених в галузі кримінального процесуального права, пропозиції народних депутатів, накази та інструкції Офісу Генерального прокурора та сучасне законодавство.

Сьогодні існує нагальна потреба удосконалення деяких положень окремих законодавчих актів, які прямо регулюють діяльність та впливають на належну реалізацію функцій. Разом із тим виникає необхідність внесення змін до законодавчих актів України з метою вирішення правових регулювань діяльності та функцій слідчих підрозділів, органів прокуратури та судів.

Ключові слова: кримінальне провадження, військовий стан, тимчасово окуповані території, докази, відповідальність.

The article is devoted to the issue of restoration of lost or destroyed criminal proceedings in the occupied territories and during martial law as one of the important problems of the science of criminal procedure during the period of military and post-martial law in Ukraine. The importance of the research lies in the disclosure of structural aspects regarding the establishment of criminal proceedings that remained intact in the occupied territories, those criminal proceedings that were destroyed completely or partially damaged.

The author draws attention to the relevance of the problem, which consists in the violation of the principle of full investigation and trial in order to protect individuals, society or the state from criminal offenses, in order to protect the rights, freedoms and legitimate interests of participants in criminal proceedings and the inadmissibility of violating the rights of participants in the future, it will be impossible to bring people to justice due to the lack of appropriate mechanisms for restoring the materials of criminal proceedings left in temporarily uncontrolled territories.

A retrospective analysis of the development of the criminal proceedings, the influence of the participants in the criminal proceedings on the course of the pre-trial investigation and trial was conducted. The paper analyzes the scientific points of view of leading domestic scientists in the field of criminal procedural law, proposals of people's deputies, orders and instructions of the Prosecutor General's Office, and modern legislation.

Today, there is an urgent need to improve some provisions of individual legislative acts that directly regulate activities and affect the proper implementation of functions. At the same time, there is a need to make changes to the legislative acts of Ukraine in order to resolve the legal regulations of the activities and functions of investigative units, prosecutor's offices and courts.

Key words: criminal proceedings, martial law, temporarily occupied territories, evidence, responsibility.

Постановка проблеми. Україна веде кровопролитну, повномасштабну війну через протиправні дії сусідньої країни-агресора за свою свободу та незалежність. На жаль, військові дії торкнулися усіх сфер життя населення, як економічну, політичну, соціальну, культурну сфери, так і законодавчу, виконавчу, судову гілку влади. Так як суспільні відносини перебувають у динамічному розвитку, існують вимушені втручання в процесуальну діяльність органів досудового розслідування, слідчого, прокурора, слідчого судді і суду, тому існує необхідність регулювання їх діяльності на законодавчому рівні.

Нагальною проблемою сучасності у кримінальному провадженні є встановлення та відновлення матеріалів кримінального провадження, які були втрачені через військові дії або залишені на окупованих територіях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Окремі проблеми відновлення втрачених матеріалів досліджувалися у наукових роботах таких науковців як В. Ф. Дерюжинського, В. В. Григор'євої, О. В. Капліної, О. Г. Шило, О. В. Лазукової. Зокрема, автор звернув увагу на пропозиції народних депутатів України.

Метою статті є здійснити узагальнення, а також провести аналіз та запропонувати вирішення на законодавчому рівні процедури поновлення матеріалів кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Шлях розвитку кримінального процесу та кримінального провадження розпочинається ще за Давньої Русі. Спираючись на перший писаний законодавчий акт «Руську Правду», можна простежити зачатки проведення сучасний процесуальних дій. У Київській Русі вже виокремлювалися свідки, які не тільки давали показання під час судових процесів, а ще виступали у ролі відоків та послухів [1. с. 18]. Але на ті часи показання свідків, все ж таки, мали опосередкований характер через малоосвідченість та малосвідомість осіб. Соборне Уложення 1649 року давало більшу визначеність кримінальному процесу. Яскравим прикладом є введення присяги при допиті осіб в судовому процесі. Зацікавленість також викликає Статус Кримінального Судочинства 1864 року, у якому окреслюється формалізований підхід до розкриття правопорушень, встановлюються конкретні статуси для учасників кримінального провадження, їх

документальне підтвердження, запроваджувалися писані документи, які доказують вину злочинця.

У кримінально-процесуальному кодексі України 1960 року вже використовуються поняття «матеріали провадження», «постанова», «протокол», «ухвала» і інші процесуальні документи та рішення. Все це вказує на створення окремого єдиного «документу», у якому слідчий або прокурор на стадії досудового слідства встановлює та збирає факти, відомості, показання, докази того чи іншого правопорушення, з метою обґрунтування вини підозрюваного в подальшому судовому розгляді.

Тенденція узагальнення матеріалів в єдину, так звану, систему втілюється у життя також у сучасному Кримінально-процесуальному кодексі України (далі КПК). Аналізування ст. 290, ст. 317 КПК України зображує той перелік процесуальних документів, які можуть становити єдину систему: документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для відповідного кримінального провадження та долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також ухвали, які надають дозвіл на доступ до житла чи іншого володіння.

Згідно з п.10 ч.1 ст.3 Кримінально-процесуального кодексу України кримінальним провадженням називається досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [2]. Відповідно до ст. 3 КПК України, досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Починаючи з 2014 та через повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року в Україні відбуваються бойові дії та захоплення українських земель окупаційними військами. Як наслідок, іде встановлення власних окупаційних адміністрацій, законодавства, захоплення і знищення адміністративних будівель, у яких зберігаються або могли зберігатися матеріали кримінальних проваджень, речові докази, зокрема, експертні установи, які проводили експертні дослідження у відповідних кримінальних провадженнях. Саме тому перед відповідними державними органами постають питання щодо неможливості здійснення належного досудового розслідування та судового розгляду, а також його завершення.

У зв'язку з чим виявляється неможливість здійснення належним чином, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства, досудового розслідування та правосуддя. Саме тому, сьогодні існує нагальна потреба удосконалення деяких положень окремих законодавчих актів, які прямо регулюють діяльність та впливають на належну реалізацію функцій. Разом із тим виникає необхідність внесення змін до законодавчих актів України з метою вирішення правових регулювань діяльності та функцій слідчих підрозділів, органів прокуратури та судів. Зокрема, О. В. Капліна і О. Г. Шило наголошують на необхідності деформалізації кримінального провадження під час досудового розслідування, необхідності запровадження механізмів, спрямованих на розкриття злочинів в умовах проведення антитерористичної операції та бойових дій, воєнного стану [3, с. 103; 4, с. 124].

Принципи кримінального процесу взаємопов'язані між собою та формують єдину систему, у якій наявність

порушення хоча б одного принципу спричинить порушення наступних принципів і як наслідок буде порушення законності. Під час бойових дій на тимчасово окупованих територіях України велика кількість матеріалів проваджень є втраченими або знищеними, а значить не є доведеними до логічного кінця, тому є неможливим неухильне дотримання законів органами дзнання, слідства, прокуратури і суду, а також усіма особами, що беруть участь у кримінальному провадженні.

Однією з існуючих проблем є складність отримання вже складених процесуальних документів (протоколи огляду місця події, обшуку, допиту свідків, потерпілого, встановлення та збереження доказів, висновки експертів, ухвал слідчих суддів та ін.), неможливість доведення винуватості злочинця, неможливість застосування належної правової процедури.

Незважаючи на існування Єдиного реєстру судових рішень, системи обліку та статистики прокурорів, системи електронного документообігу органів прокуратури України та складання наказових проваджень – все таки такий комплекс не дає бажаних результатів при спробі відновлення матеріалів у повному обсязі, так як через людські фактори та порушення процедур або через інші об'єктивні причини відновлення з нуля документів або речових доказів, показань або ухвал є неможливим через брак матеріальних ресурсів або повне їх знищення.

Народні депутати України запропонували методи вирішення цієї проблеми шляхом звернення учасника кримінального провадження, матеріали якого втрачено, до суду із заявою про відновлення кримінального провадження; витребування судом від Генеральної прокуратури України витягу з Єдиного реєстру судових рішень про рух кримінального провадження, матеріали якого втрачено; здійснення судового розгляду з дослідженням усіх наявних матеріалів, доказів, допитом осіб, які відомі відомості про втрачене кримінальне провадження; ухвалення судового рішення про відновлення досудового розслідування та направлення його Генеральному прокурору для визначення підслідності та організації подальшого досудового розслідування [5]. Ми частково погоджуємося з такою думкою, адже для початкового етапу вирішення проблеми буде законодавче закріплення процесуальних дій та рекомендацій для діяльності слідчих органів, органів прокуратури та суду.

Доречно навести слова В. Ф. Деружинського, який зазначав, що для того, щоб попередити можливі зловживання, закон має точно визначати випадки, в яких може бути тимчасово встановлено винятковий режим, і ті наслідки, якими він супроводжується. Законодавство, складене обдуманно і з цілковитим спокоєм, має беззаперечну перевагу перед заходами, які вжиті поспіхом в розпал кризи, під неминучим впливом подій, що викликають збуджений стан. [6, с. 178]

На нашу думку, для подальшого покращення ситуації з відновленням матеріалів провадження необхідно:

- 1) створити єдину інформаційну систему із загальним доступом для слідчих органів, органів прокуратури та суду з метою розробки повних копій матеріалів кримінальних проваджень в один документ;
- 2) створити єдину систему та надати рекомендації експертам зберігати копії своїх висновків на матеріально-електронних ресурсах;
- 3) для речових доказів – розробити відповідний документ, який підтверджує момент прийняття, зберігання, передачі речі в електронному варіанті
- 4) проводити такі слідчі дії як обшук, огляд, допит, освідування, пред'явлення для впізнання, проведення експерименту виключно за допомогою відеофіксації та зберігати ці дані на відповідних сервері.

Отже, виходячи з того, що єдиного законодавчого підходу щодо визначення шляхів відновлення втрачених або

пошкоджених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану сьогодні не існує, очевидною є потреба в розробці уніфікованої системи правил її визначення в названих умовах та закріплення такого положення в КПК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григор'єва В.В. Правовий режим судового рішення у господарському процесі : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2009. 204 (дата звернення: 01.11.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.11.2022).
3. Капліна О. В. Проблеми створення належного правового регулювання проведення досудового розслідування в умовах АТО. *Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та кримінального процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на сході України* : матеріали міжкаф. «круглого столу», 12 лют. 2015 р. Харків, 2015. С. 101–105 (дата звернення: 01.11.2022).
4. Шило О. Г. Особливості правового регулювання порядку здійснення досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. *Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та кримінального процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на Сході України* : матеріали міжкаф. «круглого столу», 12 лют. 2015 р. Харків, 2015. С. 123–126 (дата звернення: 01.11.2022).
5. У ВР визначилися, як відновлювати матеріали судових справ, втрачених в АТО. *Рада адвокатів кийвської області* : веб-сайт. URL: <https://radako.com.ua/news/u-vr-viznachilisya-yak-vidnovlyuvati-materiali-sudovih-sprav-vtrachenih-v-ato> (дата звернення: 01.11.2022).
6. Дерюжинский В. Ф. *Поліцейське право* : посіб. для студ. СПб. : Сенат. тип., 1903. 499 с. (дата звернення: 01.11.2022).